

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Люліна Валерія Олександровича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми, обраної для дисертаційного дослідження є ефективна система державного управління як одне з основних факторів конкурентоспроможності держави та передумовою європейської інтеграції України. Комунальна сфера є життєво необхідною сферою економічних відносин, оскільки безпосередньо пов'язана з процесом формування, розподілу та контролю за використанням коштів. Від законності цих відносин залежить ефективність реалізації державних соціальних програм, спрямованих на задоволення основних потреб населення та забезпечення належних умов життя. Разом з цим, комунальна система України залишається досить привабливою для незаконних посягань.

Кримінальні правопорушення в цій сфері займають суттєву частку в структурі економічної злочинності. Виявлення кримінальних правопорушень, зокрема привласнення коштів і майна у сфері водопровідно-каналізаційного господарства, які фінансуються за рахунок державного та місцевого бюджетів, є складним процесом, і потребує оперативного реагування та злагодженої роботи усіх державних та правоохоронних органів, учасників системи з протидії злочинності.

Окрім цього варто зазначити, що значна кількість корисливих кримінальних правопорушень вчиняється саме зі зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства, які було отримано незаконним шляхом, а саме: привласнення, розтрата, зловживання, розкрадання тощо. Посягання на вказані відносини заподіюють істотну шкоду структурно-функціональній цілісності процесу прогресивного поступу суспільства, чинять обструктивний вплив на можливості реалізації людського потенціалу в умовах стратегічного та

непорушного курсу на розбудову демократичної, соціальної й правової держави України

Характерним способом вчинення кримінальних правопорушень у сфері ВКГ є своєрідний зв'язок способу підготовки, безпосереднього заволодіння майном та приховування кримінального правопорушення залежно від специфіки фінансово-господарської діяльності конкретного підприємства ВКГ. Незаконне одержання чи заволодіння коштами ВКГ у 74 % випадках вчиняється з використанням службового підроблення, службової недбалості, зловживання владою або службовим становищем, а суб'єктами таких кримінальних протиправних діянь є службові особи ВКГ, які заради отримання неправомірної вигоди вдаються до підроблення документів. Майже в усіх випадках схеми з підробленням документів та подальшим розкраданням коштів тощо здійснюються саме за їх сприяння шляхом зловживання службовим становищем. Кримінальні протиправні посягання на власність, зокрема розкрадання, залишаються найбільш розповсюдженими серед усіх кримінальних правопорушень. Важливе місце у виконанні завдань з охорони сфери ВКГ займає кримінально-правова боротьба з привласненням, розтратою майна та заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем. Особливу небезпеку для створення нової господарської системи в державі, заснованій на ринкових відносинах, становлять розкрадання, вчинені у співучасті, тому що спільне вчинення дозволяє з більшим успіхом знищити сліди, протидіяти розкриттю, що, звичайно, ускладнює процес запобігання. Суспільна небезпека цього способу розкрадання полягає в тому, що вчиняється особами, які з огляду на різні законні підстави (внаслідок виконання посадових або службових обов'язків, договірних відносин тощо), мають доступ до чужого майна, тобто яким було делеговано (повністю або частково) правомочності власника щодо володіння, користування й розпорядження таким майном. В основі відносин довіри лежать не лише норми права, а й норми моралі. Це підвищує суспільну значимість боротьби з названими злочинними посяганнями, в основі якої лежать кримінально-правові засоби, що встановлюють відповідальність за привласнення або розтрату ввіреного майна. Зокрема, цей

склад кримінального правопорушення передбачений ст. 191 КК України. До того ж, розкрадання завдають серйозної майнової шкоди.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора дає можливість нам підкреслити логічність структури дослідження, тим самим надало дисертанту можливість визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та ґрунтовно й повною мірою проаналізувати зазначену тему.

Окрім цього варто зазначити, що це дає змогу враховувати права та інтереси громадян, які вчинили кримінальне правопорушення, а законодавство повинно бути спрямоване саме на виправлення людини, де кара не є самоціллю.

У роботі автор використав сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дисертаційного дослідження.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (231 найменувань) та вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу у розробці комплексу заходів запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України

З позитивного боку слід відмітити, що основою дисертації є зведені результати вивчення 256 кримінальних проваджень відкритих за ст. 185, 191, 240, 242, 243, 364-369-2 КК України упродовж 2015–2023 рр. з усіх областей країни; узагальнені результати опитувань 83 прокурорів, 90 слідчих та 125 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях); 280 працівників ПРАТ «Київводоканал», КП «Дніпроводоканал», «Інфоксводоканал» (м. Одеса), ЛМКП «Львівводоканал», КП «Харківводоканал»; аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, матеріали підприємств ВКГ, міських та обласних державних адміністрацій; а також результати значного досвіду роботи автора безпосередньо на підприємствах водопостачання та водовідведення різного управлінського рівня.

Результати наукового дослідження опубліковано в семи наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук та міжнародних наукометричних баз, дві статті – у збірниках тез наукових доповідей.

Отже, дисертація Люліна В. О. на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України» виконана на високому науковому рівні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методології наукової діяльності. Наукові результати й положення, що винесені на захист, отримано завдяки використанню різноманітних методів, таких як теоретичний аналіз і синтез, логіко-юридичний, соціологічний, психологічний та статистичний методи, а також ґрунтовної емпіричної бази.

Постановка завдань, визначення мети, об'єкта та предмета дослідження є чіткими, зрозумілими й такими, що цілком відповідають загальним вимогам. Завдання наукового пошуку виконано на високому методологічному рівні, а дисертант опанував необхідні компетенції для рівня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Розкрито та обґрунтовано в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у: *законотворчій діяльності; діяльності правоохоронних органів; освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, аналізу та прогнозуванню кримінальних правопорушень, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 серпня 2023 року.)

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Люліна В. О. викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних

позначень, вступ, три розділи, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, із них основний текст дисертації – 207 сторінок.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертанту вдалося вирішити поставлені задачі та отримати нові, поглиблені для науки результати. Вивчення дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення.

У першому розділі дослідження проведено періодизацію наукового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах комунальної власності, на основі застосування міждисциплінарного підходу (теоретичних положень адміністративного права, економіки підприємств, державного управління, кримінології, криміналістики, кримінального та кримінального процесуального права), а також узагальнення правозастосовної і правоохоронної практики, обґрунтовано напрями диференціації та інтеграції наукових знань, важливих в аспекті пізнання загальних закономірностей кримінально-протиправної діяльності на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України.

Аналізуючи наукові праці авторіві дозволило визнати такі напрями досліджень запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України: характеристика підприємств водопровідно-каналізаційного господарства та кримінальних правопорушень, що вчиняються на таких об'єктах; виокремлення способів (технології) підготовки, учинення та приховування заволодіння майном (коштами) підприємств водопровідно-каналізаційного господарства шляхом привласнення, розтрата, зловживання службовим становищем (розкрадання), обману та зловживання довірою (шахрайства), а також пов'язаних з ними споріднених і супутніх кримінальних правопорушень (у сфері охорони довкілля, службової діяльності, проти безпеки виробництва та інші розділи КК України); надання кримінологічної характеристики таких кримінальних правопорушень з розробленням сучасних методів фактичного контролю й документального аналізу фінансово-господарської

діяльності водопровідно-каналізаційних господарств у поєднанні з заходами запобігання на різних кримінологічних рівнях, що в комплексі дозволяє виконати основні визначеного предмету дослідження.

Другий розділ дослідження присвячено кримінологічній характеристиці особи кримінального правопорушника суб'єкта розкрадань. Насамперед, визначено стан, рівень та зміст елементів кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень, які вчиняються суб'єктами розкрадань.

З'ясовано, що криміногенні фактори, що виступають як детермінанти досить численні, різноманітні й зумовлені суттєвими протиріччями в соціально-економічному житті суспільства. Із точки зору їх змістовної характеристики вони представлені у вигляді декількох груп: соціально-економічні, організаційно-управлінська, правові та культурно-психологічні. До головних з них слід віднести: війна, не контрольованість ВКГ; зрощування сектору державних та комунальних послуг з фіктивними підприємницькими і комерційними структурами, формування «ділових» відносин поза межами правового поля; ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку.

У третьому розділі дослідження визначено основні напрямки кримінальних правопорушень при аналізі сучасного стану запобігання кримінальним правопорушенням у сфері ВКГ, враховано загальні теоретичні та практичні підходи, які передбачають загальносоціальні, спеціально-кримінологічні заходи та інформаційно-аналітичне забезпечення.

Головні напрями загальносоціального запобігання розкраданням у сфері ВКГ як складові реалізації кримінологічної політики повинні бути спрямовані на удосконалення адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, житлово-комунального, контрольно-ревізійного законодавства, формування системи мінімізації впливу корупції на водопровідно-каналізаційну сферу, запобігання створенню та діяльності організованих груп з високим ризиком впливу на ввіреному господарстві, інформаційно-аналітичне та контрольно-ревізійне забезпечення.

Ефективним спеціально-кримінологічним заходом запобігання є створення системи отримання оперативно значимої інформації під час пошуку ознак

розкрадань від своєчасного виявлення латентних кримінальних правопорушень; вирішенню кримінологічних завдань, в умовах яких відомі учасники злочинної діяльності, які вчиняють кримінальні правопорушення, але невідомі факти їх вчинення; сприянню тактико-психологічному аналізу взаємовідносин у середовищі осіб, які пов'язані спільною злочинною діяльністю, що дозволяє вирішувати низку кримінологічних задач та визначати осіб, які становлять оперативний інтерес.

Досконалість здійснення пошуку фактичних даних про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ВКГ залежить від знання оперативним працівником: сфери ВКГ і способів вчинення кримінальних правопорушень її працівниками; осіб, які є керуючими ЖКГ (керівники, бухгалтери), предметів і документів, які містять ознаки розкрадання. Такі напрями діяльності ґрунтуються на інформаційному забезпеченні та аналітичній роботі оперативних підрозділів (НПУ, Бюро економічної безпеки), які тісно пов'язані, але нетотожні види їх діяльності. Інформаційне забезпечення визначено як комплекс заходів організаційного характеру, що здійснюється спеціально призначеними особами цих підрозділів (окремими управліннями, відділами, секторами та штатними одиницями) з метою ефективного використання усіх можливих інформаційних ресурсів у процесі виявлення та припинення протиправної діяльності у сфері ВКГ.

Список використаних джерел охоплює 231 посилання на 24 сторінках.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація Люліна В.О. відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої виконують актуальне наукове завдання – висвітлення рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення механізму запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України, є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації на практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Люліна Валерія Олександровича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України» може бути

рекомендовано для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю, у науково-дослідних розробках наукових установ, під час підготовки наукових публікацій та монографій, планування досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Люліна В.О., водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1) Аргументи автора на користь актуальності теми дослідження були б більш переконливими за умови аналізу та використання у дисертації даних офіційної статистики, які б не тільки вказували на зареєстрований масив вчинених кримінальних правопорушень проти водного господарства в Україні (с. 106–116), а й ілюстрували б проблемні питання виявлення злочинних посягань, тим більше, на с. 114 автор зазначає, що характерним для водопровідно-каналізаційного господарства є кваліфіковане приховування злочинцями слідів та ознак кримінально караних діянь (частка латентної (невиявленої) кримінальної протиправності у цій сфері складає близько 90 %) шляхом використання мережі різних господарюючих суб'єктів недержавного сектору, що займаються житлово-комунальним бізнесом, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування житлово-комунальних норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування удосконалених технологій відмивання злочинних доходів. Крім того, не зрозуміло, які власне види латентності вказаних кримінальних правопорушень більш розповсюджені – тут, звичайно, думка експертів має суттєвіше значення.

2) Дисертант вказує на те, що ним розроблено комплекс заходів загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства в Україні. Однак робота набула б ще більшої довершеності, якби усі пропозиції дисертантом були б оформлені у вигляді Плану заходів запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства на

2025–2030 рр., у зв'язку з високим резонансом даної категорії кримінальних правопорушень та підвищеної уваги суспільства. Це питання можна залишити авторові для подальших наукових розробок.

3) Під час запобігання кримінальним правопорушенням у сфері ВКГ, перед працівниками правоохоронних органів виникають питання пов'язані з обставинами, розв'язання яких потребує залучення неупереджених і незацікавлених в результатах осіб, які володіють спеціальними економічними, бухгалтерськими знаннями, відповідною кваліфікацією і навичками – спеціальними знаннями (с. 204). І це вірно! Водночас, хотілося б почути думку автора щодо правових шляхів залучення працівників Державної аудиторської служби України до проведення ревізійних заходів на об'єктах ВКГ в умовах воєнного стану.

Ці зауваження і побажання є рекомендаційними, загалом не позначаються на позитивній оцінці дисертації та спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій автора фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Люліна В.О. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам. Дисертація Люліна Валерія Олександровича на тему «Запобігання кримінальним правопорушенням на об'єктах водопровідно-каналізаційного господарства України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.04.2019 р. № 283), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р.

№ 40 (зі змінами від 31.05.2019 р. № 759), та пп. 5–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), а її автор Люлін Валерій Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права НАВС
кандидат юридичних наук, професор

Юрій ЛЕВЧЕНКО

